

NATIONALE MINDERHEDEN IN EUROPA.

I. TAALREGELING. Verduidelijking van enkele begrippen is, gezien de onduidelijkheid van de terminologie op het gebied van de volkenwetenschap (ethnosociologie), noodzakelijk. Onder volk moet worden verstaan: „een afstammingsgemeenschap die volgens het bewustzijn van haar leden gevat ligt tussen de als daartoe behorend gevoelde verleden en toekomstige geslachten, die door objectieve kenmerken met elkaar verbonden zijn” (Veiter).

Het beslissend integratiecriterium is in Europa bij-

na altijd de taal; daarbij komen, met verschillend belang: gemeenschappelijke afstamming, traditie, cultuurbewustzijn of religie en niet het minst een zeker zendingsbewustzijn. Natie wordt hieronder in overeenstemming met de meeste Midden- en Oost-europese auteurs met volk gelijkgesteld. Als het geheel van de staatsburgers van een land bedoeld wordt, wat aan het door de meerderheid in West-Europa gebruikte begrip natie beantwoordt, dan wordt de term staatsnatie gebruikt. De uitdrukking etnische of nationale minderheid wijst op leden van volkeren die in staten leven, waarvan het lot eigenlijk bepaald wordt door een ander volk, dat de meerderheid vormt of zich (zoals bijvoorbeeld de Franstaligen in België tot ca. 1930) de rechten van de meerderheid aanmatigt. De uitdrukking minderheid heeft op zichzelf geen discriminerende betekenis, maar wijst eenvoudig op een numerieke of andere zwakheid van de groep in de betrokken staat. Als volksgroep, of soms met de oudere uitdrukking nationaliteit, worden die minderheden aangeduid die een zeker groeps-, d.w.z. gemeenschapsbewustzijn ontwikkeld hebben en die bereid zijn hun eigen aard te verdedigen. De grens met de etnische minderheid is echter niet vast.

2. UIT DE GESCHIEDENIS VAN HET ONTWAKEN DER EUROPESE VOLKEREN. Met het uiteenvallen van het middeleeuwse universalistische wereldbeeld van de christelijke eenheid onder leiding van paus en keizer, en met het zwakker worden van de religieuze integratiefactor na de godsdienstoorlogen, won het besef van de eigen aard der volkeren meer en meer veld. Eén van de eerste bewegingen met nationale inslag was de strijd tussen Klauwaerts en Leliaerts in Vlaanderen in de 13de eeuw. Bijna gelijktijdig manifesteerde zich in de Siciliaanervesper in 1282 een nationale opstand van de Sicilianen tegen de Franse overheersing. In de Hussietenoorlogen in de 15de eeuw treden voor het eerst moderne, bijzonder wreedaardige vormen van strijd op, ditmaal tussen Tsjechen en Duitsers. Men moet er zich echter voor hoeden het in de grond religieuze karakter van de Hussietenoorlogen over het hoofd te zien.

De Europese volkeren, en in de eerste plaats de Italianen, werden zich pas tijdens de Renaissance van hun eigenwaarde bewust. De humanisten openen de ogen van de beschaafde wereld voor de waarden van de voorouders der afzonderlijke volkeren en vertaalden de bijbel ook in de onbeduidendste Europese talen. Het eigenlijke ontwaken van de volkeren gebeurde echter pas in de tijd na de Franse Revolutie. De „égalité” betekende onder meer het overdragen van het na de Reformatie geldende principe „cuius regio eius religio” op het natiebegrip: de jakobijnse totaliteitsaanspraken van de staat waren geboren. De reactie kon niet uitblijven: J.G. Herder stelde tegenover de staat de volkeren, die echter allemaal aan de grote gedachte van een samenhangende menselijke familie ondergeschikt waren. Hij werd eigenlijk degene die vooral de Oost-Middeneuropese volkeren wakker schudde. De Italiaan Mazzini legde de filosofische grondslagen voor het burgerlijke Risorgimento-nationalisme, waarbij voor hem echter de in één staat verenigde natie het ideaal was. Het Duitse nationaal ontwaken was één strijd tegen de Franse culturele overheersing. In de Duitse staten, niet alleen in de westelijke, dacht en schreef de boven-

laag in de 18de eeuw veelal enkel Frans, zoals in Vlaanderen nog in het begin van deze eeuw. Maar ook in Oost-Midden-Europa waren de standen door de taal van elkaar gescheiden, waarbij het Duits de lingua franca van de bovenlaag was. Het Tsjechisch bijvoorbeeld diende enkel nog als huistaal voor het dienstpersoneel en zijn verdwijnen scheen alleen nog een kwestie van tijd te zijn. Nu ontwaakten in Oost-Europa en op de Balkan al de kleine volkeren tot nieuw leven, vooral de Slavische, die door de panslavistische idee werden meegesleept. De grootste problemen bracht dit ontwaaken uiteraard voor de Donaumonarchie, die vele volkeren en volksgroepen omvatte.

In het Hongaarse deel van het rijk was sociale promotie enkel door magyarisering te bereiken, hoewel de minderheden (Duitsers, Slovaken, Roemenen, Oekraïeners, Kroaten, Serviërs en Italianen) nog in 1910, na meer dan 40 jaar intense magyariseringspolitiek, samen meer dan de helft van de bevolking uitmaakten. Zoals in Vlaanderen de franskiljons, toonden diegenen die in Hongarije tot het magyarendom bekeerd waren, meestal een bijzondere ijver voor hun nieuwe volk. In tegenstelling daarmee verheugden de volkeren en volksgroepen van het Oostenrijkse deel van de Donaumonarchie - behalve de politiek leidinggevende Duitsers waren het volkeren van de Tsjechen en Slovenen, evenals de volksgroepen der Polen, Oekraïeners, Servokroaten en Italianen - zich tijdens de laatste 50 jaar van haar bestaan in verregaande taalkundige rechten, ondanks het nog heden gangbare, hoofdzakelijk van Tsjechische zijde verspreide cliché van de „volkengevangenis”, en hoewel de administratieve verdeling van de kroonlanden nog uit vóór-nationale tijd dateerde. Onder de Duits-Oostenrijkers zijn belangrijke theoretici van het minderheidsrecht te vinden, zoals Ignaz Seipel, Otto Bauer en Karl Renner. Vermeldenswaard is, wegens zijn actualiteit bij de huidige discussies over een federalisering van België, het voorstel van de Oostenrijkse Roemeen Aurel von Popovici tot federalisering van de Donaumonarchie volgens etnische richtlijnen.

In een speciale positie bevonden zich vóór de Eerste Wereldoorlog de Polen, die over de Donaumonarchie, het Duitse en het Russische rijk verdeeld waren. In tegenstelling met andere Oosteuropese volkeren waren de Polen reeds in het begin van de 19de eeuw een gesloten volk, hoewel zij hun staat ten gevolge van de verdelingen op het einde van de 18de eeuw verloren hadden. Aan de ene kant streden zij tegen de Pruisische staatsmacht, die, ver van nationale motieven, alleen naar het welzijn en de rust van de burgers streefde, aan de andere kant echter tegen het vooral in de tweede helft van de 19de eeuw sterker wordende Russische staatsnationalisme. De Oostenrijkse Polen waren in Galicië het politiek leidinggevende volk en onderdrukten van hun kant de Oekraïense minderheid. De Esten en de Letten emancipeerden zich in de loop van de 19de eeuw aanvankelijk uit de vóór-nationale machtsstructuren die door Duits-Balten waren vastgesteld, net zoals de Litouwers zich van de Polen en de Finnen zich van de Zweden bevrijdden. Zij kwamen daarna echter allemaal tegen het einde van de eeuw onder de veel sterkere druk van de russificatie.

De bevrijding van de Balkanvolkeren uit de Turkse

heerschappij in de 19de eeuw was meer het afschudden van een zuivere staatsvoogdij; nochtans brachten de Balkanoorlogen kort vóór de Eerste Wereldoorlog met nieuwe grensafbakeningen nieuwe minderheidsproblemen.

Over het algemeen had het nationaal ontwaken in de 19de eeuw in alle landen altijd ook een sociale component, al was die soms alleen schijn.

De Eerste Wereldoorlog bracht de vernietiging van de Donaumonarchie en verregaande grenswijzigingen, die, in tegenstelling met het door de Amerikaanse president Wilson verkondigde zelfbeschik-

kingsrecht der volkeren, het aantal minderheden sterk deed toenemen. De nieuw ontstane staten Tsjechoslowakije, Polen en Joegoslavië en natuurlijk ook de vergrote staten Frankrijk, Italië, Roemenië en Griekenland, probeerden naar jakobijs voorbeeld de equatie één staat - één volk te doen opgaan door hun minderheden zo snel mogelijk met ijzeren of fluwelen hand te assimileren of tot emigratie te dwingen, dit ofschoon de kleinere staten onder de min of meer zachte druk van de zegevierende mogendheden verdragen ter bescherming van de minderheden ondertekend hadden.

Naast zeldzame voorbeelden van echte wil om tot een oplossing van de problemen der nationale minderheden te komen, bijvoorbeeld in Estland voor de Duitsers, de Joden, de Zweden en de Russen, of in Finland voor de Zweden, waren er veel meer voorbeelden van onverbiddelijke onderdrukking, waarvan de ergste wel waren : de totale ontrecting van de Duitse minderheid in Zuid-Tirol door het fascisme en de vervolging der Oekraïeners in Polen door het democratische zowel als door het autoritaire regime.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd tenslotte de verschuiving van hele volksgroepen algemeen. Ze bereikte uiteindelijk een hoogtepunt in de poging tot uitroeiing van de Joden in Europa door de nationaal-socialisten en, na de val van Duitsland, in de uitdrijving en gedeeltelijke uitroeiing van ongeveer 12 miljoen Duitsers uit heel Oost-Midden-Europa door Polen, Tsjechoslowakije, Joegoslavië en, gedeeltelijk, Hongarije en Roemenië.

De situatie na 1945 dient afzonderlijk te worden beschouwd naar gelang van het machtsbereik van de communistische en van de democratische staten. In theorie staat het communisme iedere natie het recht op zelfstandigheid toe, dat zelfs tot het recht op afscheiding kan gaan. De praktijk kent echter alleen het principe nationaal naar de vorm, communistisch van inhoud. Beschouwt men de jarenlange officiële rechteloosheid van de overblijvende Duitsers in de USSR, in Tsjechoslowakije en zelfs heden nog in Polen, evenals de russificatiepolitiek in Estland en Letland, dan krijgt men enigszins een indruk van de communistische praktijk. Aan de andere kant hebben de Hongaarse minderheid in Tsjechoslowakije of de Duitsers in Hongarije en Roemenië in tegenstelling tot de veel grotere minderheden in Frankrijk tenminste een enigermate functionerend onderwijs in de moedertaal. Op de toestand van de minderheden in de Westeuropese landen moeten we hieronder nader ingaan.

3. DE V.B. ALS DEELVERSCIJNSEL IN DE EUROPESE NATIONALITEITENBEWEGING.

a) Enkele geschiedkundige parallellen. De Vlaamse Beweging kan niet los van de andere nationale bewegingen in Europa gezien worden en daarom moeten in wat volgt zekere parallellen in de algemene geschiedkundige ontwikkeling en dan vooral de ontwikkeling aan de Frans-Germaanse taal- en cultuurgrens onder de aandacht gebracht worden. Vooreerst mag men niet uit het oog verliezen, dat de V.B. een, in het begin van de ontwikkeling weliswaar slechts theoretisch, voordeel op bijna alle minderheidsbewegingen in Europa heeft : in de regel kan in een democratisch systeem de etnische minderheid op grond van haar aantal nooit tot een meerderheid worden en moet ze dus door bijzondere maatregelen beschermd worden tegen overheersing op de punten die voor haar belangrijk zijn. In de Belgische staat zijn de Vlamingen echter numeriek in de meerderheid. Parallellen zijn er in de 19de eeuw in de zogenaamde Duitse Oostzeeprovincies van het Russische rijk (Koerland, Lijfland en Estland), die in de tijd tussen de oorlogen ongeveer het grondgebied van de zelfstandige staten Estland en Letland uitmaakten. Deze gebieden waren door de Duitse Orde gekoloniseerd en de Duitse bovenlaag beheerste al door haar grondbezit in hoge mate het politieke leven, hoewel de Duitsers numeriek nooit veel meer dan 5 à

10 % van de totale bevolking uitmaakten. Tot het midden van de 19de eeuw gingen de sociaal opgeklimmen Esten en Letten overwegend in de Duitse volksgroep op. Het ontwakende zelfbewustzijn van de beide kleine volkeren, hun pas ontstane scholen en culturele instellingen werden dan echter door de russificatiepolitiek, die in de jaren '80 voortdurend intenser werd, even hard getroffen als de oude culturele posities van de Duitsers aan het wankelen werden gebracht. Op dezelfde wijze ontwikkelde zich de situatie in het in 1809 Russisch geworden Grootvorstendom Finland, waar de Zweden aanvankelijk op cultureel gebied het enige leidende volk bleven, hoewel zij toen ook slechts weinig meer dan 10 % van de bevolking uitmaakten. Vooral de in Karelië gevonden sagen, die tot het nationale epos, de Kalevala, werden samengevat, brachten het Fins nationaal bewustzijn tot sterke ontwikkeling. Ook in Finland deed de russificatiepolitiek de tegenstellingen tussen Finnen en Zweden tijdelijk op de achtergrond treden, maar politiek gezien behield de Zweedse minderheid toch tot het begin van de Eerste Wereldoorlog, economisch gezien gedeeltelijk tot heden, een meer dan gemiddeld sterke positie.

Over ontbrekende hulp van hun taalbroeders uit het Noorden hadden zich niet enkel de Vlamingen te beklagen. Dit ontbreken van solidariteitsgevoel schijnt vooral een Germaanse eigenschap te zijn, als men bedenkt hoe weinig de grote massa van de Zweedse staatsburgers zich om de minderheid in Finland bekommert, of hoe de Duits-Oostenrijkers vóór de Eerste Wereldoorlog door vele Duitse staatsburgers vanuit de hoogte worden behandeld. Het ergste voorbeeld is echter wel het verdrag van 1939 tussen Hitler en Mussolini, volgens hetwelk Zuid-Tirol, dat in 1919 tegen de uitdrukkelijke wil van de bevolking en met de grofste schending van het zelfbeschikkingsrecht bij Italië gevoegd werd, definitief aan Italië werd overgeleverd en volgens hetwelk de Duitse boerenbevolking, die zo sterk met de geboortegrond vergroeid was, eenvoudig naar de meest verschillende Duitse streken verhuisd moest worden. Maar ook de huidige situatie is niet veel anders. Evenmin als de massa der Noordnederlanders zich om de strijd van de Vlamingen voor een billijke vertegenwoordiging in staat en maatschappij van België bekommert, interesseert de burger uit de Duitse Bondsrepubliek zich voor het lot van de Duitsers in België of voor de assimilatie van de Duitstalige bevolking in de Elzas en in Duits-Lotharingen in Frankrijk.

De overeenkomsten in de ontwikkeling van de nationale bewegingen zijn gedeeltelijk treffend. Zoals in Vlaanderen ontwikkelde zich het streven van de meeste volkeren van de oude Donaumonarchie (Tsjechen, Kroaten, Slovenen, Polen, Italianen, Roemenen en Serviërs) van een beweging tot culturele emancipatie naar de politieke activiteit, die zich richtte op een passende vertegenwoordiging van de volksgroep in de staatsinstellingen of zelfs op de zelfstandigheid of op de aansluiting bij het moederland met dezelfde taal.

In alle emancipatiebewegingen waren er gematigde en radicale krachten. Zoals de belgicisten in het kader van de bestaande staat naar de vervulling van hun culturele en politieke eisen streefden, deden de Oud-Tsjechen dit in het kader van de Donaumonarchie; met de Groot-Nederlanders kwamen

de Jong-Tsjechen overeen die uiteindelijk in belangrijke mate tot het uiteenvallen van de Habsburgse staat op het einde van de Eerste Wereldoorlog bijdroegen.

b) *België in vergelijking met andere staten met verscheidene politiek leidinggevende volkeren.* Thans zijn de Vlamingen naast de Walen een politiek leidinggevende etnische groep in de Belgische staat. Daarom dringt zich een vergelijking met die staten op waar eveneens twee of meer volkeren of volksdelen politiek leidinggevend zijn. Het klassieke land zonder minderheden in juridische zin is Zwitserland, dat vier volksgroepen omvat, namelijk de Duitse met ongeveer 72 % van de totale bevolking, de Franse met 22 %, de Italiaanse met 4 % en de Retoromaanse met amper 1 %. Zoals in België sinds 1932 geldt in Zwitserland sinds 1848 het territorialiteitsprincipe, d.w.z. de taalgebieden zijn scherp van elkaar afgegrensd. Slechts in zeer zeldzame gevallen werd dit principe tot nu toe doorbroken, en wel uitsluitend ten gunste van het Frans. Wanneer we de redenen nagaan, waarom in Zwitserland, in tegenstelling tot België, een redelijke taalvrede heerst, dan stoten wij op de volgende verschillen :

a) Zwitserland is federalistisch georganiseerd; de soevereiniteit, ook op taalkundig gebied, ligt bij de kantons, waarvan er slechts vier meertalig zijn. In twee van deze vier kantons, in Wallis en in Freiburg, staat een Franse meerderheid tegenover een Duitse minderheid. In het kanton Bern zijn de Franstaligen, die zich Jurassiërs noemen, in de minderheid tegenover de Duitstaligen en in Graubünden zijn er zelfs Duitsers, Italianen en Reto-Romanen met gelijke rechten.

b) De dominerende idee in de theorie van het Zwitserse taalrecht vertoont de tendentie dat het de wettelijke plicht van de meerderheid is tegenover de minderheden een bijzondere verdraagzaamheid in acht te nemen, die moet bestaan in een rechtsvoorziening die ruimer is dan wat de minderheden op grond van hun getalsterkte toekomt. Vandaar dat dan ook bijvoorbeeld in diplomatieke dienst en in hoge legerfuncties de Franstaligen meer dan gemiddeld sterk vertegenwoordigd zijn.

c) De overgrote meerderheid van de Duitstalige Zwitsers heeft in tegenstelling met hun Franstalige landgenoten een zwak ontwikkeld taal- en cultuurbewustzijn. De Duits-Zwitsers geeft in de meeste betwiste situaties toe, ten dele ook wanneer de wet ondubbelzinnig aan zijn kant staat (bijvoorbeeld bij de aanduidingen van plaatsnamen).

Als tweede voorbeeld van een staat met twee politiek leidinggevende volkeren moet Finland worden vermeld. De verhouding van ongeveer 92 % Finnen tegenover nauwelijks 8 % Zweden is nog eenzijdiger dan in Zwitserland. Desalniettemin stelt de grondwet Finnen en Zweden gelijk, er worden uitdrukkelijk één- en tweetalige gemeenten onderscheiden, waarbij, met uitzondering van de grotere gemeenten, die gemeenten ééntalig zijn waar de minderheid onder de 10 % blijft. Een vastlegging van de taalgrens zoals in Zwitserland en in België is er in Finland niet; de verhoudingen kunnen zich derhalve wijzigen; onderwijs en militaire opleiding in de moedertaal zijn vanzelfsprekende zaken. De Finnen, zoals hierboven vermeld, ontwaakten als volk pas in de 19de eeuw; een sociale vooruitgang was dus slechts geleidelijk niet meer met opgaan in

de Zweedse bevolkingsgroep verbonden en de emancipatie ging tot vóór de Tweede Wereldoorlog natuurlijk gepaard met nationale twisten in verschillende graden van heftigheid. Ondanks dit alles is in Finland, tenminste juridisch, van discriminatie niets te bespeuren. In Helsinki met 14,4 % Zweden is van een systematische verfransing, die met de verfransing van de veel talrijker Vlamingen in Brussel zou overeenkomen, geen sprake. Daarbij is echter van belang dat de Zweden, in tegenstelling tot de Vlamingen, in hun hoofdstad, eerder tot de bovenlaag behoren.

c) *De Vlaamse grens in het westen als noordelijke flank van de Germaans-Romaanse taal- en cultuurgrens.* De westelijke grens van de Zuidelijke Nederlanden is tegelijkertijd het noordelijke stuk van de taal- en cultuurgrens tussen Romanen en Germanen, tussen Fransen-Walen en Nederlanders-Vlamingen. Er bestaat een veel te weinig erkende lotsgemeenschap tussen de Vlamingen en de verschillende Duitse volksgroepen aan de westelijke grens, tussen de Voerstreek en de Alpen in het zuiden. Van Duinkerke tot Monterosa moesten de Germanen zich sinds ongeveer 1000 jaar op verschillende manieren tegen het Franse cultuurimperialisme verdedigen. Het blijft verwonderlijk dat deze taal- en cultuurgrens, hoewel zij hier en daar door een Frans vernisje overdekt werd, slechts op weinig plaatsen ten gunste van het Frans verschoven is. Het grootste gedeelte Germaanse grond is in de huidige Franse departementen Nord en Pas-de-Calais reeds in de middeleeuwen verloren gegaan; de taalgrens liep tegen het einde van de 13de eeuw immers langs de Leie en dan in west-noordwestelijke richting naar Boulogne, terwijl de taalgrens vandaag ten westen van de Belgische staatsgrens enkel nog de Westhoek omvat.

De volgende verschijnselen, die overduidelijk de overeenkomst met het lot van Vlaanderen tonen, zijn gemeen aan alle Duitse gebieden die aan de Franse taalgrens liggen :

a) De Franse overtuiging dat de Latijnse beschaving de Germaanse overtreft, vindt bij vele Duitsers in de grensstreek, vooral ook bij de vrouwelijke jeugd, weerklank. Tegenover dit superioriteitsgevoel van de Fransen staat meestal een minderwaardigheidscomplex van de Duitsers, dat vooral in de Oudbelgische Duitse gebieden, in het Groot-hertogdom Luxemburg en in Elzas-Lotharingen versterkt wordt door het feit dat de Duitstaligen hun eigen beschaafde taal niet meer of slechts onvolledig beheersen. De Duitse dialecten worden echter door de Fransen als boers veracht en men probeert de mensen gedeeltelijk aan te praten dat het weliswaar om „dialectes germaniques” gaat die echter met het Duits niets te maken hebben.

b) De tweetaligheid, die aangeprezen wordt, is altijd slechts een eerste stap naar de verfransing. Zij werd nog nergens voor Frans gebied voorgesteld of in praktijk gebracht : bilinguisme c'est si l'autre parle pareillement le français.

c) Er zijn overal „frankiljons”, hetzij uit overtuiging, hetzij uit zorg om economische voordelen. Ze zijn vooral in de bovenlaag te vinden. Behalve in Zwitserland schrijdt de verfransing in alle gebieden voort; zij gaat van de steden uit, d.w.z. de gebieden worden, zoals de Westhoek, van binnen uit uitgehold en geassimileerd.

d) De sterkste elementen die de assimilatie tegen-

woordig in alle gebieden tot aan de Zwitserse grens remmen, zijn de Westduitse massamedia, zoals televisie, radio, grammofoonplaten en films, waaraan de bevolking de voorkeur geeft.

α) Duits-België. De taalgrens verloopt in aansluiting aan de Voerstreek in zuidelijke richting; ten oosten ervan bevindt zich het Hoogduitse taalgebied van België. Het is weinig bekend dat ook op het Belgische staatsgebied vóór de Eerste Wereldoorlog een Duitse minderheid bestond. Het gaat om twee geografisch gescheiden gebieden, namelijk enerzijds in aansluiting aan de Voer om tien (heden dikwijls onder de verzamelbenaming Platdietse streek samengenomen) Nederfrankische gemeenten met ongeveer 18.000 inwoners, wier dialecten evengoed door de Nederlandse als door de Duitse beschaafde taal overkoepeld konden zijn. Het tweede gebied, met Moezelfrankisch dialect, ligt in het noorden en het westen van het Groot-hertogdom Luxemburg. Het omvat aan de ene kant de gemeenten Boholz (Beho) en Tintingen, aan de andere kant het arrondissement Arel / Aarlen / Arlon, waar misschien nog ongeveer 30.000 mensen hun Duits dialect als omgangstaal gebruiken. Beide gebieden hadden vóór de Eerste Wereldoorlog nog scholen met Duits als onderwijstaal of ten minste met Duits als belangrijk vak. Na de Eerste Wereldoorlog verdwenen deze scholen meer en meer en na de Tweede Wereldoorlog werd de repressie in deze gebieden - de omgeving van Montzen was in 1940-'44 bovendien bij het Duitse Rijk ingelijfd - nog veel meedogenlozer dan in Vlaanderen. Beide gebiedsdelen worden thans als ééntalig Frans behandeld. Pas de wet van 30 juni 1963 over het taalregime in het onderwijs voorziet voor de „leden van de minderheid” van Montzen de theoretische mogelijkheid van onderwijs in de moedertaal op kleuter- en lagere scholen. Van deze mogelijkheid werd, gezien de twintigjarige „heropvoeding”, tot nu toe nergens gebruik gemaakt. De Duitse gebieden van Belgisch-Luxemburg hebben enkel de mogelijkheid als eerste vreemde taal Duits te leren in plaats van Nederlands, wat echter onuitvoerbaar is, gezien het ontbreken van bevoegde leerkrachten.

De positie van het nieuw-Belgische gebied van Eupen / Malmédy / St. Vith, dat in 1920 op grond van een merkwaardig soort referendum van Duitsland naar België overging, is hiervan verschillend. Waren zes gemeenten op tien in het kanton Malmédy van oudsher voor het grootste deel Waals, dan waren er in de rest van het gebied met ongeveer 50.000 inwoners bijna alleen Duitsers; dadelijk na de opneming in de provincie Luik zette echter een sterke verfransingsgolf in. Na de Tweede Wereldoorlog werden tegen meer dan 16.000 personen vooronderzoeken wegens collaboratie met de vijand ingesteld, ofschoon dat gebied zonder noemenswaardige protesten vanwege de Belgische regering van 1940 tot '45 weer bij het Duitse rijk gevoegd werd. In tegenstelling met heel België, waar 0,6 % van de bevolking werd veroordeeld, bedroeg het percentage in dit gebied 2,4 %. Nu zou de verfransing als nasleep van de repressie definitief doorgedreven worden, wat des te gemakkelijker mogelijk scheen, daar ongeveer 80 % van de leraren uit hun ambt geschorst waren. De taalwet van 1962 paste ook in het nieuw-Belgische Hoogduitse gebied de administratieve grenzen niet

aan de taalgrenzen aan. In het onderwijs is weliswaar in principe het Duits in de lagere klassen als onderwijstaal toegelaten (bij een afnemend aantal vakken in de hogere klassen); tegelijkertijd bestaan echter (goed gebruikte) mogelijkheden het onder-richt van het Frans reeds in de laagste klassen te laten beginnen en Franse scholen op te richten. De verfransingstendens is bovendien bij de rijksscho- len heel wat sterker dan bij de vrije, hoofdzakelijk confessionele scholen. Het Nederlands, dat voor de Duitstalige leerling betrekkelijk gemakkelijk toegankelijk is, wordt als derde of vierde taal aan- geleerd met leerboeken voor Franssprekenden. Wat de franskiljons in Vlaanderen eisen, is hier reeds verwezenlijkt: voor de Franse minderheid zijn speciale beschermende bepalingen van kracht. Zoals in Brussel worden Duitstalige kinderen naar Franse scholen getrokken, hoewel theoretisch de omgangstaal van het kind bepalend zou moeten zijn voor de te kiezen school. De eisen met betrek- king tot kennis van de Franse taal voor het verlen- en van lesbevoegdheid, diploma's enz. zijn veel strenger dan die met betrekking tot kennis van de Duitse taal. Ook in het bestuur en het gerecht zijn de verhoudingen niet beter. De schepping van een Duits cultuurgebied met een Cultuurraad (1973) zal een dode letter blijven, zolang de politieke bin- ding met de provincie Luik blijft bestaan, zolang de gebieden tegen alle redelijkheid in tweetalig bestuurd worden en vooral zolang de bevolking zelf in tegenstelling tot de Vlamingen zich niet méér voor haar rechten inzet en de wettelijke mogelijk- heden niet volledig uitput.

β) *Luxemburg*. Het Groothertogdom Luxemburg is, weliswaar met geringe uitzonderingen, geheel Duits. Luxemburgs behoort tot de groep der Moezelfrankische dialecten. Op grond van de ge- schiedkundige ontwikkeling speelt nochtans in het openbare leven en aan het hof - hier precies zoals in België - het Frans de belangrijkste rol, zodat men van een soort vrijwillige tweetaligheid kan spreken. Daarbij komen de onmiddellijk na de Tweede Wereldoorlog krachtige pogingen om het Luxemburgs dialect tot een eigen beschaafde taal te hervormen, wat gezien het geringe aantal taal- genoten tot een verfransing zou hebben geleid. Het experiment kan nochtans op het ogenblik als mis- lukt worden beschouwd. De school begint met Duits, gaat echter daarna steeds meer op Frans over. Kerk en pers zijn bijna uitsluitend Duits.

γ) *De Elzas / Duits-Lotharingen*. Bij het Groothertogdom Luxemburg sluiten zich in het zuiden Duits-Lotharingen en de Elzas aan; ongeveer 1,8 miljoen mensen, die Duitse dialecten als moedertaal spre- ken, hebben in Frankrijk, het tegenover minder- heden meest vijandige land in Europa, helemaal geen taalrechten. Hoewel aan de loyaliteit van de Elzassers en de Lotharingers tegenover de Franse staat niet valt te twifelen en hoewel de verzoening met de Westduitse buur wel definitief is, wordt geen rekening gehouden met de sinds 1950 steeds her- haalde resoluties van 80-90 % van alle ouders voor meer onderwijs in het Duits. De methode van het „enseignement direct” geldt nog altijd, d.w.z. het kind wordt reeds op de kleuterschool in een hem vreemde taal aangesproken. In de Elzas bestaat de theoretische mogelijkheid drie uur Duits per week te volgen in de laatste drie klassen van de lagere school. De ouders moeten een verzoek in die zin

doen, de leraar moet er daarenboven mee akkoord gaan en dan moet nog iemand de lessen kunnen geven... Gedeeltelijk zijn het studenten zonder enige gerichte opleiding, die als reizend leraar dit onderwijs geven. De universiteit te Straatsburg is uitsluitend Frans. Voor een tweetalige Europese universiteit zijn de Elzassers op de universiteit te Saarbrücken aangewezen. Administratie en gerecht zijn eenvormig Frans, wat vooral voor de mensen die vóór 1918 de Duitse school bezocht hebben, tot moeilijkheden leidt. De clerus, die in de tijd tussen de twee oorlogen trouw was aan het volk, is heden veelal vóór de assimilatie, en de bisschoppen bewijzen hun onpartijdigheid daardoor, dat zij hoofdzakelijk de vroegmis nog in het Duits laten lezen, terwijl het godsdienstonderwijs sinds 1945 volledig Frans is. In deze omstandigheden hoeven we ons er niet over te verwonderen, dat vooral bij de landelijke bevolking, die in het dagelijks leven met het Frans weinig in contact komt, een soort half-analfabetisme ontstaan is, zoals dat tot het eind van de 19de eeuw in Vlaanderen schering en inslag was. De wil tot behoud van eigen aard beperkt zich na de hier „*épuration*” genoemde repressie na 1945 tot kleine, maar toch langzaam groeiende kringen, waarbij vooral op te merken is dat zich onder de mensen die zich voor een echte tweetaligheid inzetten, de laatste tijd ook weer zekere studentengroepen bevinden. De tweetalige pers - titels, sport- en jeugdgedeelte moeten Frans zijn - kampt bij de algemene achteruitgang van de lokale bladen met grote moeilijkheden.

8) *Zwitserland*. Aangaande de wettelijke situatie van de volksgroepen in Zwitserland hebben we reeds het een en ander meegedeeld. We vermelden enkel dat in de beide kantons met een Franse meerderheid en een Duitse minderheid, Freiburg en Wallis, de minderheid in menig opzicht achtergesteld blijft; de Freiburgse grondwet erkent zelfs niet eens de gelijkheid van de minderheidstaal, die door een derde van de bevolking gesproken wordt, met het Frans. De Franstalige Jurassiërs maken 1/7 van de bevolking van het kanton Bern uit. Een in verhouding klein deel van deze wel het best bedeelde minderheid van Europa werkt met grote publicistische inspanning en zelfs gedeeltelijk met terreur voor een zelfstandig kanton Jura; enkele extremisten lonken zelfs naar een aansluiting bij Frankrijk.

4. MINDERHEDEN IN ROMAANSE STATEN.

a) *Frankrijk*. Behalve de Vlamingen, de Elzassers en de Lotharingers is er nog een reeks minderheden in de Franse republiek, namelijk 1,4 miljoen Bretoenen, ongeveer 250.000 Catalanen, 190.000 Corsikanen, die een Italiaans dialect spreken, en 90.000 Basken. Dit betekent dat er in het totaal ongeveer 4 miljoen mensen in Frankrijk niet van Franse natie zijn, wanneer men de Occitaniërs niet ook nog als aparte volksgroep wil aanduiden. Ondanks de wet-Deixonne van 1952, die een zekere inachtneming van de lokale talen garandeert, hebben al deze minderheden geen enkel taalkundig recht. Nederlands en Duits vallen overigens niet onder het begrip lokale talen, aangezien zij als „*langues nationales étrangères*” beschouwd worden. Ondanks hun tegenstand, vooral van de Bretoenen en de Basken, staan alle minderheden voor het gevaar van de toenemende assimilering, indien Frankrijk niet van zijn jakobijns staatsnationalisme

afwijkt. Opmerkelijk genoeg heeft Frankrijk de Europese conventie betreffende de rechten van de mens, die de afschaffing van de discriminatie der minderheden verlangt, jaren geleden wel ondertekend, maar nooit bekrachtigd.

b) *Spanje*. De eveneens centralistisch georganiseerde staat Spanje geeft zijn Catalaanse (6,7 miljoen mensen) en Baskische (0,5 miljoen mensen) minderheden evenmin officiële taalkundige rechten in school en administratie. Het is verwonderlijk dat vooral de Catalanen ondanks dat een tamelijk rijke literatuur hebben.

c) *Italië*. Door een verdrag met Oostenrijk in 1947 was Italië na de voorafgaande fascistische onderdrukking gedwongen aan de Duitse en de Retoromaanse minderheid in Zuid-Tirol een (dadelijk daarna weer beperkte) autonomie te verlenen. In een niet aflatende strijd heeft deze volksgroep zich tegen de vertragungstactiek van de Italianen - een duidelijke parallel met de houding van de Walen in België - een opmerkenswaardige positie met scholen met onderwijs in de moedertaal opgebouwd. Gelijksoortige rechten moesten de Italianen toestaan aan de Fransen in het Aostadal en aan de Slovenen in de door hen bestuurde zone B van Triëste. Uit eigen aandrang echter doet ook deze Romaanse staats niets voor zijn minderheden. Zo worden de Slovenen en de Friulanen in Julisch-Venetië, de Duitsers en de Reto-Romanen buiten Zuid-Tirol, de Albanen in Zuid-Italië en de Catalanen op Sardinië eenvoudig als niet-bestaand beschouwd.

5. **ANDERE MINDERHEDEN IN HET TEGENWOORDIGE EUROPA**. Andere minderheden in Europa kunnen we in dit kader slechts onvolledig vermelden. Wel moeten we trachten ze volgens hun rechtspositie in grote trekken te groeperen. Volledige groepsrechten hebben slechts weinige volksgroepen, zo bijvoorbeeld de Denen in de Bondsrepubliek en de Duitsers in Denemarken; verder de bewoners van de Fär Oer binnen de Deense staat, de Slovenen, de Kroaten en de Magyaren in Oostenrijk en tenslotte, aangezien het om Slaven gaat, de Sorben in de DDR.

Beperkte rechten genieten in West-Europa vooral kleinere minderheden, zoals de Finnen in Zweden, de Samen in de Skandinavische landen en de Friezen in Nederland. Tenslotte zijn de meeste vooral in de Balkanstaten zeer talrijke minderheden en de minderheden in de verschillende communistische staten tot deze categorie te rekenen. Een speciaal geval vormen in deze groep ook de minderheden in Groot-Brittannië, waar de taal niet noodzakelijk uitsluitend kenmerk voor de afgrenzing van de volksgroep is, bijvoorbeeld bij de inwoners van Wales, bij de Schotten en bij de katholieke Noord-Ieren.

Een derde categorie tenslotte van etnische minderheden in Europa heeft ofwel helemaal geen ofwel praktisch nauwelijks belangrijke rechten die hun voortbestaan waarborgen: tot deze groep behoren in West-Europa, zoals reeds vermeld, de minderheden in Frankrijk en Spanje, in Oost-Europa in de eerste plaats de Duitsers in de USSR, in de door de Polen bestuurde voormalige Oostduitse gebieden en in Tsjechoslowakije.

6. **SLOTBESCHOUWING**. De ervaring heeft getoond dat sedert het ontwaken van de volkeren wel andere integratiekrachten, vooral ideologische,

voor de vorming van grote gemeenschappen ontstonden. Vooral het communisme wil immers door zijn ideologie het nationale als afgrenzingscomponent overwinnen. Hoe weinig dit in werkelijkheid gelukt is, toont de blijkbaar nog altijd noodzakelijk geachte onderdrukking van minderheden in communistische staten.

Ook in het Westen kan een Verenigd Europa slechts dan worden opgebouwd, als in plaats van het Europa van de tegenwoordige staten ook het Europa der volkeren een politieke realiteit kan worden.

LITERATUUR : G. Schamelhout, *De volkeren van Europa en de strijd der Nationaliteiten*, 3 dln. (1925-'30); - artikelen in *Ons Erfdeel* (1960-'69); - G. Héraud, *L'Europe des Ethnies* (1963); - E. Lemberg, *Nationalismus*, 3 dln. (1964); - Th. Veiter, *Das Recht der Volksgruppen und Sprachminderheiten in Oesterreich I Volk, Volksgruppe, Nation* (1966); - G. Héraud, *Peuples et langues d'Europe* (1966); - A. Pizzorusso, *Le minoranze nel diritto pubblico interno*, 2 dln. (1967); - A. Verdoodt, *Zweisprachige Nachbarn* (1968); - H. Kloss, *Grundfragen der Ethnopolitik im 20. Jahrhundert* (1969); - *Handbuch der europäischen Volksgruppen* (1970); - *Het Europa der Volken. Grondslagen voor nieuwe Structuren* (bijdragen van G. Héraud, H. Brugmans, H. Waltmans) (Dofel-documenten m. 6, 1970); - A. Verdoodt, *The Differential Impact of Immigrant French Speakers on Indigenous German Speakers : a Case Study in the light of two Theories*, in *International Migration Review*, V, nr. 2 (zomer 1971, p. 138-146); - G. Héraud, A. Marc e.a., *Contre les états, les régions d'Europe* (1973).

LUDWIG BERNAUER